

**Szociológia Doktori
Iskola**

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Zakariás Ildikó

**Szolidaritás és hatalom
a kisebbségi magyarokra irányuló jótékonyágban**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. habil. Feischmidt Margit

Budapest, 2016

Szociológia és Társadalompolitika Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Zakariás Ildikó

**Szolidaritás és hatalom
a kisebbségi magyarokra irányuló jótékonyágban**

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. habil. Feischmidt Margit

© Zakariás Ildikó

Tartalomjegyzék

I. Kutatási előzmények és kutatási kérdések	4
I.1. A segítség ideológiai és újratermelése.....	8
I.2. Az elismerés korlátai és lehetőségei	11
I.3. Gondoskodás és intimitás a jótékonyágban.....	13
II. Felhasznált módszerek	15
III. Eredmények	18
III.1. A segítség ideológiai és újratermelése.....	18
III.2. Az elismerés korlátai és lehetőségei	19
III.3. A gondoskodás és intimitás a jótékonyágban	21
IV. Hivatkozások	23
V. A témában megjelent saját publikációk	24

I. Kutatási előzmények és kutatási kérdések

Kutatásom célja a „jót cselekvés” kritikai vizsgálata: olyan cselekvéseké, amelyek a benne résztvevők szándéka szerint egyes személyeknek, csoportoknak, vagy valamilyen közösségnek a javát szolgálják. A másokra irányuló jószándék egyszerűnek tűnő fogalma egy bonyolult jelenséget takar, mégpedig azt, hogy a jó, egy másik ember, csoport, vagy közösség java nem objektíven adott, nem magától értetődő. A jót cselekvés e szándékának megfogalmazása során számos részlet tisztázni kell. Meg kell határozni hiányokat, amelyeknek pótlásához a cselekvő hozzájárulhat; a tevékenység által megcélzott embereket, csoportot; a hiány pótlásának gyakorlati módját. Igazolni kell, hogy a hiányok és a hiányt szenvedő csoportok lehetséges halmazából indokolt pont ezek kiválasztása; és gyakran indokolni kell a beavatkozás módját, de gyakran magát a beavatkozás jogosságát is. A közös tervezés és megvalósítás során a résztvevők létrehozzák, újraírják a jó jelentéseit, és az olyan hozzá kapcsolódó fogalmakat, mint közösség, felelősség, moralitás, szolidaritás, önzetlenség, közérdek. Akár az elképzelésekről, akár a cselekvésekről, gyakorlatokról van tehát szó, a jót tevés társadalmi konstrukció: a benne résztvevők elképzeléseinek, cselekvéseinek, és a társadalmi kontextus kölcsönhatásainak eredménye. Legtágabb kutatási kérdésünk erre vonatkozik: hogyan jönnek létre a jóról alkotott elképzelések; és hogyan jönnek létre a tevékenységek, amelyben a jóra irányuló szándék központi szerepet játszik.

A jóról, a morálról alkotott fenti elképzelések és az általa vezérelt cselekvések gyakran valamilyen előzetesen adott értékrendszerbe, ideológiákba ágyazódnak (Geertz 1994). Egyszerre orientálva a cselekvés különböző aspektusait, pl. a kiemelt hiányok, célcsoportok, cselekvések kiválasztását, ezek az értékrendszerek segítik a „jót tevés” értelmezését, azt, hogy az elképzelések minél inkább koherens egységet alkossanak.

Kutatásomban a jót cselekvés olyan fajtáit vizsgálom, amelyekben egy speciális értékrendszer, az etnikai/kulturális nemzet ideológiája központi szerepet játszik. Ez az ideológia egy embercsoport közös történelme, nyelve, kultúrája képzeteire hivatkozva a jót cselekvés számos formáját teszi elgondolhatóvá, számos aspektusa számára nyújt

értelmezési támpontokat. Először is az etnikai kategóriák segítségével osztályozza az embereket, kijelöli azokat, akik hasonlóak és akik közösséget alkotnak. Másrészt az etnikai azonosság alapján, az etnikai közösség fogalmára építve az egymásért és a közösségért viselt felelősség, szolidaritás viszonyait írja elő: az etnikai közösség lesz az, akiknek a javához a jót cselekvőnek lehetséges, sőt, gyakran kötelessége hozzájárulni. Harmadrészt kijelöli azokat az értékeket, amelyek e közösség tagjait összekötik, amelyekben a közösség tagjai közösen osztoznak, és amelyek megőrzése, fenntartása a kijelölt embercsoport számára fontos. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az etnikai ideológia nem meghatározza, csak orientálja, informálja a jó elképzeléseit: a cselekvők értelmezik az ideológiát, a többiekkel és a lokális tapasztalatokkal kölcsönhatásban hozzák létre a segítés, a jót tevés közös jelentéseit és gyakorlatait.

Magyarországon az etnikai nemzet ideológiájába ágyazott szolidaritás, az etnikai szolidaritás egyik jellemző formája a szomszédos országok magyar kisebbségeire irányul. Bizonyos esetekben az etnikai szolidaritás főként a jót cselekvés célcsoportjának lehatárolásában kap szerepet, a feltételezett szenvedés, vagy hiány meghatározásában nem feltétlenül. Máskor viszont ennél komplexebb az etnikai ideológia szerepe a jót cselekvésben: maga a nemzetből való részesülés, a magyarsághoz való tartozás deficitjei is hangsúlyosan megjelennek mint pótlásra szoruló hiányok, mint a szenvedés és nélkülözés forrásai. Az ideológia úgy határolja körül a csoportot, akiknek a javát szolgálni kell, hogy megteremti a cselekvők és a célcsoport azonosságát a közös etnicitás alapján, ugyanakkor mint „határon túli” („külhoni”, „kisebbségi”, „szórvány”, „diaszpóra”) magyarokat meg is különbözteti őket. Az így létrehozott különbözőség különféle tartalmakkal ruházódhat fel – ezek a gazdasági, kulturális, politikai téren elgondolt hiányok és hátrányok aztán a jót cselekvés különféle indokait és módjait is megalapozzák. Ha a jót cselekvés indoklása a közös kultúra terepén belül marad, létrejönnek például az anyanyelvvédelem vagy kulturális örökségvédelem célú tevékenységek; a gazdasági hiányok a gazdaságfejlesztési, a politikai hiányok hangsúlyozása kisebbségi jogi, a jóléti állam terén észlelt hiányosságok pedig oktatási, szociális, egészségügyi ellátást segítő célok kitűzéséhez vezethetnek.

A Magyarországról a szomszédos országok magyar kisebbségeire irányuló szolidáris viszony többféle szereplőt mozgósít. Az egyik legjelentősebb közülük a magyar állam: az etnikai szolidaritás alapján olyan közpolitikák jönnek létre és valósulnak meg, amelyek túlnyúlnak az állami felelősség klasszikus terepén, az állampolgárok csoportján. (Bárdi 2010). Az etnikai szolidaritás az állam mellett ugyanakkor magánszemélyeket és civil szervezeteket is mozgósít. Részben az állami-közpolitikai apparátussal összefonódva, részben attól függetlenül számos egyén, informális társaság, vagy formális szervezet célul tűzi ki a határon túli magyarok, személyek, vagy közösségek segítségét. Az etnikai szolidaritás alulról jövő szerveződése ezek, olyan szereplők szándékai és tettei hozzák létre, akik az állami struktúrától jelentős mértékben függetlenül cselekszenek. A szervezések támaszkodnak az állami politika által biztosított erőforrásokra, például a finanszírozásban, vagy az etnikai szolidaritás elképzeléseinek, értékrendszerének kidolgozásában. Azokat ugyanakkor szabadabban használhatják a cselekvések tervezése és értelmezése során: ezeknek a civil kezdeményezéseknek a sajátja a bürokratikus, rendszerszerűen működő állami-közpolitikai színtérhez képest, hogy a jót cselekvés megtervezésében és végrehajtásában az egyéni motivációknak, elképzeléseknek, és a személyes interakcióknak nagyobb terepet hagynak.

Kutatási kérdésünket mindezek után legtágabban úgy fogalmazhatjuk meg, hogy hogyan alakulnak a szolidaritásról, a jót cselekvésről való elképzelések azokban a helyzetekben, amikor civil szereplők (egyének, csoportok, szervezetek) a szomszédos országokban élő magyar kisebbségi közösségek, kisebbségben élő egyének javát kívánja elősegíteni? Hogyan jönnek létre azok a civil cselekvések, amelyek e szándék alapján szerveződnek?

A jelentések és gyakorlatok közös kialakítása mindig hatalmi viszonyok által átszőtt térben zajlik - igaz ez a „jót tevés” szándékával, civil terepen létrejövő cselekvésekre is. A segítség, a másikért vállalt felelősség szorosan összefonódik a hatalommal, maga is hozzájárul egy hatalmi háló kifeszítéséhez: (1) a cselekvő önkéntessége feltételezi az erőforrások egy minimális szintjét, amennyiben az egyén megengedheti magának, hogy saját maga és közvetlen környezete létfenntartásán kívül mással is foglalkozzon. Ez gyakran nem teljesül viszont a cselekvés címzettjeire, ami a strukturális erőforrások tekintetében aszimmetrikus helyzetet teremt a cselekvők és a jót tevés

címzettjei között. (2) Ez a strukturális aszimmetria a gyakorlatokban és jelentésekben is tükröződik. A rendelkezésre álló erőforrások nagyobb cselekvési szabadságot biztosítanak a segítőknek, és nagyobb hatalmat a közös cselekvések értelmezésében, a jelentések megalkotásában. Ennek az aszimmetriának egyik jele, ha a cselekvést előbbiek kezdeményezik és végrehajtják, függetlenül a segítettek szándékától, vagy esetleg éppen annak ellenére. (3) Az egyének vagy közösségek, amelyek javát a cselekvő szolgálni kívánja, ebben a viszonyban egy hiány által meghatározott pozícióba kerülnek. A hiány ráadásul megkettőződhet: a beavatkozás szükségességének feltevése könnyen elvitathatja a célzott egyének, csoportok önmagukért viselt felelősségét. (4) A jót cselekvés, a segítség gyakran elismerést vált ki, a segítettek részéről pedig leköteleződést, amely utóbbiak számára kööttség, a cselekvő számára pedig a későbbiekben felhasználható erőforrás.

Mindezek fényében a jót cselekvés jelentéseinek, gyakorlatainak vizsgálatában a következő kérdésekre keressük a választ: Milyen feltételek mellett válhat egy egyén, vagy egy csoport a segítség célcsoportjává? Mitől függ, hogy egy egyén/csoport/közösség elfogadja, vagy elutasítja a segítők által rá osztott szerepet, így megakadályozva, hogy maga a tevékenység létrejöjjön? Mennyiben jönnek létre konszenzuális helyzetértelmezések a segítség során? Mitől függ, hogy kik, milyen hatással vannak ezekre a jelentésekre, különös tekintettel a segítettekre? Mindezek a kérdések az etnikai szolidaritás mikropolitikájára vonatkoznak, azaz arra, hogy hogyan működnek a mások, egy közösség javát szolgálni szándékozó cselekvések és szerveződések akkor, amikor annak az etnikai nemzet ideológiája a központi irányzéka.

Fontos látni, hogy ez az „etnikai ideológia” nem egy objektíven, önmagában létező egység, amelyre a jót tevés háttérében meghúzódik, amelyre az támaszkodik. Inkább egy folyamatként tekinthetünk rá, amelyben a cselekvők, miközben hivatkoznak az elképzelésekre, egyben tapasztalataik és közös cselekvéseik során módosítják, átírják őket. Így az etnikai ideológiára épülő szolidaritás hivatkozott koncepciói más értékrendszerekkel és a lokális tapasztalatokkal kölcsönhatásba kerülve maguk is módosulnak. Ezek a lokális narratívák, jelentések pedig bizonyos feltételek mellett megszilárdulhatnak, intézményesülhetnek, és így visszaépülhetnek a szélesebb nyilvánosság számára is elérhető etnikai diskurzusokba. Kutatásunk tétje ennyiben

túlmutat magának a jót cselekvésnek, a civil segítségnek a tárgyán: arra keresi a választ, hogy az etnikai szolidaritás ideológiája, és hozzá kapcsolódva az etnicitás és nemzet elképzelései hogyan termelődnek újra, hogyan alakulnak át a jótékonyágban, a civil segítések során.

A háttérképzetek és az interakciók egymásra rétegződése tehát a kiindulópontja kutatási kérdéseink megfogalmazásának. E jelenségek szívében a határképzés, a szimbolikus pozíciók kialakításának folyamatai állnak. A jótékonyág folyamatában két kiemelt megkülönböztetés érvényesül. (1) Az egyik megkülönböztetés alapja valamilyen szenvedés, hiány, szükséglet egyik oldalról, másik oldalról pedig erőforrások, amelyekkel e hiányok pótolhatók. Ez a megkülönböztetés egy aszimmetriát, a segítő-segített pozíciók különbözőségét jelenti.

(2) A szelekció által húzott határok: különféle emberekhez és csoportokhoz társított hiányok, szükségletek, szenvedések nem egyenlően kapnak figyelmet a segíteni képes és segíteni szándékozó kezdeményezőktől. A figyelem eloszlását, hogy egyesek által elszenvedett hiányok, szükségletek fontosabbak másokénál, azt a különféle ideológiákba ágyazott kategóriarendszerek és a segítség gyakorlatának, interakcióinak felépítése is befolyásolja. Ez a határ összeköt: az adók és kapók valamilyen azonosságát, hasonlóságát, kapcsolódását, kötelékét írja le. Ugyanakkor el is választ: a segítség folyamatáról leválaszt másokat, akik tehát a segítségből kimaradnak.

I.1. A segítség ideológiai és újratermelése

A jótékonyág ideológiai beágyazottsága és az ideológiák szelektív mivolta viszonylag kevés figyelmet kap a filantrópiakutatásban. Az utilitarista emberkép hatalmát tükrözi a társadalomtudományokban, hogy a segítő szándék, jótékonyág, adományozás, önkéntesség mainstream kutatói mezejében elsősorban figyelmet a támogatói motivációk feltérképezésének szentelnek, a „jó” magától értetődő voltát nem kérdőjelezi meg. A mások javáról szóló elképzelések jelentőségére kevesen kérdeznak rá: egyrészt történeti kialakulására, és arra, ahogy ezek az erkölcsi kategóriák a jótékonyág során, a beszédben és a cselekvésben létrejönnek és átalakulnak; másrészt arra, hogy mindez hogyan fonódik össze egyes kategóriák, csoportok, problémák kiemelésével, másokat figyelmen kívül hagyva, kizárva a szolidaritás működéséből. A jelentéskonstruálás folyamatainak számos vetületét, a szelf valamint a segítség és gondoskodás jelentéseinek konstrukciójában játszott

szerepét részletesen feltárták Robert Wuthnow önkéntességkutatásai. (Wuthnow 1991, 1995) Leslie Hustinx (2003) szintén az önkénteskedést vizsgálva a jelentéskonstruálás és szelf-konstruálás késő-modern kényszereit elemezte.

A szenvedések és szenvedők jótékony támogatásának szelektív és egyenlőtlen mivoltáról Salamon (1987) tollából születik meg a „filantróp partikularizmus” fogalma: arra hívja fel a figyelmet, hogy „etnikai, vallási, szomszédsági, érdek-, vagy másfajta” szolidaritási kötelek érvényesülnek, valamint egy erős megkülönböztetés, amely az „érdemes” és „érdemtelen” szegényeket elválasztja egymástól (40.o.). Ennek ellenére azóta is alig akad olyan jótékonyág-kutatás, amely kifejezetten előtérbe vonná e jelenségeket. Kivételt képez pl. Silk (1998), Flores (2011), vagy Heron (2008), akik kifejezetten kiemelik az ideológiák és diskurzusok szerepét a jótékonyágban és önkéntességben, és azt a társadalomkutatói feladatot, hogy a szolidaritás e képzetrendszerének földrajzát feltárják.

A dolgozatban másik irányból indulva a nacionalizmuselméletek (főként társas konstruktivista irányzatának) azon állításait is áttekintem, amelyek a nemzettársakra irányuló segítő szándék, valamint e szándék által létrejövő cselekvések születésére, működésére vonatkoznak. Eriksen (1991, 1993) határképzésre és távolságra vonatkozó elképzelései lesznek fontosak. A határképzés formális jelentőségén túl Eriksen értelmezni próbálja a kulturális különbözőség szubsztantív fogalmát Wittgenstein nyelvjáték fogalmának segítségével. (Eriksen 1991) A kulturális távolságot egy interakció két szereplője között eszerint az határozza meg, hogy mennyire ugyanazt a nyelvjátékot követi a két szereplő egy konkrét interakcióban. Emellett Billig „banális” nacionalizmus, Brubaker és társai (2006) és Fox-Idris (2008) hétköznapi nacionalizmus, hétköznapi etnicitás fogalmi segítségével ragadom meg a nemzeti szolidaritás kialakulásának a jelenségeit. A nemzeti szimbólumok nem reflektált, mindennapi használatát, nemzeti habitusban játszott szerepét, amelyről Billig beszél, utóbbiak Durkheim nyomán kiegészítik a nemzeti szimbólumok működésének rituális módjával. A rítusok a mindennapi, nem reflektált gyakorlatokkal szemben a szimbólumok és a hozzájuk kapcsolt jelentések közös használatának különleges pillanatait, az érzelmi felfokozottság, átélés és tudatosság által a közösségi összetartozás megteremtésének kiemelt helyei, amelyek

következményei messze túlhaladják a rituális cselekvés konkrét térbeli-időbeli kereteit.

Viszonylag egy frissen születő terület a diaszpóra-filantropia működésének feltárása. A jótékonyosság és a nacionalizmus-kutatás összekapcsolódásának egy evidens terepe lehetne, ám csakúgy mint az általános jótékonyosság-kutatások esetében, itt sem kap kiemelt figyelmet az ideológiai háttér, és azon belül a nacionalizmus működése. Kivételt képez Carter (2007), aki azt elemzi, hogy az amerikai horvát diaszpóra jótékonyági programjai, amelyek a délszláv háború idején humanitárius adományokkal segítik az anyaországi” horvátokat, milyen ideológiákra, diskurzusokra támaszkodnak. Kutatásom számára kiemelt jelentőségűek Dan Lainer Vos történeti szociológiai elemzése, aki a nemzet és szolidaritás kapcsolatát két történeti példán, az amerikai ír diaszpóra 20-as évekbeli és az amerikai zsidó diaszpóra 50-es évekbeli, anyaországokat segítő filantropiájának példáján vizsgálja. Ezen keresztül a filantropia, és azon belül az ajándékozás folyamatainak jelentőségét, nemzetépítésben játszott szerepét feltárni. (Lainer-Vos, 2013)

Mindezekből az alábbi kutatási kérdések következnek:

A segítség elképzelései, a hiányok, szenvedések és az érdemesség koncepciói milyen ideológiákba illeszkedve jelennek meg a jótékony szervezetek hivatalos missziójában és az önkéntesek narratíváiban? Milyen toposzok alkotják ezeket az ideológiákat?

A találkozásokban ezek hogyan válnak problematikussá, és ezeket a támogatók hogyan írják újra?

- Az ideológiák által előírt elvárások, előzetes elképzelések hogyan problematizálódnak a segítő-segített találkozásokban: a személyes találkozások hogyan kérdőjelezik meg a hiányokról és az érdemességről alkotott előzetes elképzeléseket?

- A programok, szervezetek önkéntesei, segítői milyen narratívákat hoznak létre, amelyek segítségével a hiányok és érdemesség e megkérdőjeleződő jelentéseit megerősítik, újraírják? Milyen rítusok tartják fenn a szimbólumokat és a hozzá rendelt jelentéseket?

I.2. Az elismerés korlátai és lehetőségei

A jótékonyág, filantrópia, civil segítségnyújtás különféle leírásai támpontokat adnak a segítő-segített aszimmetrikus – hatalmi - viszonyok leírásához. Bourdieu közösség javáért való cselekvés-modellje a hangsúlyt a strukturális viszonyok újratermelődésére fekteti. Az adás, a segítség megkérdőjelezetlen, mindenki által akként felismert gesztusán keresztül a támogatott lekötöztetik, így cselekvésterük korlátozódik, a státusz-hierarchiák újratermelődnek; a pozitív érzelmek (hála, szeretet) pedig elleplezik ezeket a hatalmi törekvéseket és alávetettségeket (Bourdieu 2002). A filantrópia és segélyezés Foucault-ra, Saidra, Spivakra épülő leírásai az ideológiák és diskurzusok szerepét írják le, azt, ahogy e diskurzusok a támogatottakat stigmatizálják, jelentéslétrehozó kompetenciáikat elvitatják, így cselekvésterüket korlátozzák.

Az első világból a harmadik világra irányuló fejlesztés, humanitárius segítségnyújtás, jótékonyág és önkéntesség posztkolonialista dekonstrukciója a Foucault alapján Said, Spivak által kidolgozott elméleti felismeréseket empirikus tartalommal tölti fel, és ennek alapján kritizálja ezeket a gyakorlatokat (Spivak 1988, Said 2000). E kutatások azt mutatják ki, hogy a segítség során hogyan termelődnek újra a segítettet alávető ideológiák, diskurzusok, és ezáltal a hatalmi status quo. Az interakcióknak és a cselekvőknek viszonylag kevés szabadságot tulajdonítanak, az adás és segítség gyakorlatai, és a segítő-segített interakciók a hatalmat kiszolgáló jelentések újratermelődésének a terepei. (Escobar 1995, Heron 2007, Kapoor 2005) Ezek az egyoldalúan létrehozott jelentések a segítettet feletti kontrollt szolgálják, a kormányzást; valamint a segítő szelfjének megalkotását. A hatalom egyik legerősebb pillére a Másként való megnevezés/ Othering, amely az értékesség-értéktelenség képzetét osztja ki, státushierarchiákban helyezi el az első és harmadik világban élőket. Az othering fogalmával leírva a fejlesztés, humanitárius segítségnyújtás, segélyezés, jótékonyág, önkénteskedés megbélyegez, stigmatizál: úgy teremti meg a státushierarchiákat, hogy a támogatott pozícióhoz az értékesség, érdemesség hiányát, alacsonyabb szintjét kapcsolja.

Mindkét megközelítés, a bourdieu-i és foucault-i keretben értelmezett segítség is olyan modellek, amelyben a cselekvéseket orientáló, azokat értelmező jelentések a hatalmi

terek és az azokat kifeszítő társadalmi struktúrák leképeződései, és azok újratermelésének eszközei. A bourdieu-i és posztkoloniális megközelítések kiegészítéseként azt javasoljuk, hogy a hatalom jelenségeit Honneth (és Fraser) alapján az elismerés fogalmainak segítségével próbáljuk meg leírni. A támogatottak érzelmeit és a szenvedéseket középpontba állítva egy kritikai mércét adnak a kezünkbe, amelynek segítségével nem kizárólag a hatalmi újratermelődés írható le, hanem emancipatorikus trendek is megragadhatóvá válnak általa.

Axel Honneth elismerésemélete az autonóm szubjektum kialakulásának feltételeiből indul ki (Honneth 1992, Honneth 1995, Fraser-Honneth 2003). A szubjektum eszerint nem megelőzi a kommunikációt és interszjektív viszonyokat, hanem másokkal interakcióban konstituálódik – elismerési folyamatokon keresztül. Az elismerés egy olyan ideáltipikus kölcsönös viszony, amelyben az egyén magát a másikkal egyenlőnek és egyben a másiktól különállónak érzékeli. Az egyéni szubjektum létrejöttének feltétele, hogy az egyén ily módon elismerje a másikat és egyben elismerve legyen általa. Az elismerés megvonása így a szubjektum létrejöttét akadályozza, ezen keresztül lehet kritika tárgya.

Honneth az elismerés három formáját különíti el egymástól: a szeretetet, a jogi elismerést és a szolidaritást. A szeretet a privát szférában domináns, kevesek közti erős érzelmi kapcsolat (az egyének egyének által való elismerése egyediségükben), amelynek megléte elengedhetetlenül szükséges az egyén önbizalmának kialakulásához, ahhoz a hithez, hogy mint fizikai és társas környezetétől különálló emberi lény, önállóan létezni képes. A jog (azon belül az univerzális emberi jogok) az állam által biztosított személytelen viszony, egy olyan általános elismerési forma, amely az emberi nem egy tetszőleges tagját mint univerzális jogkövető, morálisan kompetens lényt ismeri el. A jogi elismerés az egyén öntiszteletét biztosítja. A szolidaritás, (amelyet Fraserrel való vitája nyomán érdemnek nevez át), egyének sokak általi elismerése: egyes egyének érdemeik, egy adott konkrét közösség javához való hozzájárulásuk mértékében, azaz hasznosságuk folytán elismerésben részesülnek. Ez az egyéni hasznosság közösség általi elismerése teremti meg az egyén önbecsülését. Ez az elismerés differenciál, különböző egyéni teljesítményekhez különböző – főként anyagi-gazdasági – jutalmakat rendel hozzá. Ugyanakkor e dolgot számára kiemelten releváns, hogy egy aktív segítő, támogatási viszonyt ír

elő. Az elismerési folyamatok megléte vagy hiánya e perspektívából az egyén érzelmi állapotában is empirikusan tetten érhető: pozitív következménye önmaga értékességének átélése (többféle formában), hiányából viszont szégyenérzet, megalázottság, tehetetlenségérzés fakad.

A dolgozatban a segítő cselekvések, és azon belül a jótékonyosság egy többfázisú modelljét állítjuk fel. Első lépésben rámutatunk arra, hogy a jótékonyosság szándéka és helyzetei úgy születnek, hogy a támogató szándék beágyazódik előzetesen adott tudás-rendszerekbe, ideológiákba, diskurzusokba. Ezek az előzetes tudások honneth-i elismerésként, azon belül szolidaritásként is tudnak működni. Ugyanakkor e tudások által aszimmetrikusan kiosztott (értékesség-)pozíciók, amelyek a támogatottakat leértékelik, vagy a támogatók számára nem érthetőek/nem relevánsak elismerés-megvonást - szolidaritás-megvonást hoznak létre. Az elismerés-elméletek lényeges állítása, hogy az egyének, csoportok az elismerés különféle formáiért küzdenek.

E perspektívák egymásra vetítéséből a következő kutatási kérdések adódnak:

A segítették hogyan érzékelik a pozíciókat, amelyet a jótékonykodás különféle ideológiái előírnak nekik? A hiányok/szenvedések és az értékesség/érdemesség elképzelései, mint a jótékonykodók kategorizációi milyen módon jelennek meg számukra?

- E keretek milyen módokon válhatnak az elismerésmegvonás (honnethi szolidaritás-megvonás) alapjává?

- Létrejöhet-e, milyen formában szolidaritás e diskurzív keretek közt?

Milyen válaszok születnek az elismerés-megvonás fenyegetésére?

- A nemzeti diskurzus hogyan válhat az elismerés-megvonás ellensúlyozásának, tompításának, eltakarásának eszközévé a címzettek kezében?

- A jótékony interakciók milyen másfajta keretezései születnek a címzettek értelmezéseiben? Az ellenállás milyen stratégiái jelennek meg?

I.3. Gondoskodás és intimitás a jótékonyágban

Az önkéntesekre építő jótékony szervezetek egy jelentős része a támogató-támogatott személyes kapcsolatát igyekszik beépíteni az intézményi gyakorlatok közé. A tartós,

bensőséges viszonyok ígérete adományozók, önkéntesek sokaságát láncolja a programokhoz. Előfeltevésünk szerint az általunk vizsgált programokban e szoros emberi kapcsolatok a hatalmi relációkra, azon belül az elismerés-viszonyokra is jelentős hatással vannak. E hatások feltárása kutatásunk egyik legfontosabb célja.

A három honneth-i elismerés-forma egyike, a privát elismerés (a szeretet) magába foglalja azt, ahogy egyének magukat korlátozzák, hogy mások testi-érzelmi szükségleteit kielégítsék. Ha a honneth-i fogalmat kitágítjuk, és az érzelmi szükségletekhez nem csak a privát-elismerés-igényt soroljuk, hanem a szolidaritás-igényt is, azaz a támogatott csoport-azonosságainak elismerését, érdemesként, értékesként való elfogadását, akkor azt látjuk, hogy a privát elismerés-viszony a szolidaritás forrásává válhat. A strukturális-hatalmi tértől független jelentéslétrehozás hasonló modelljei az empátia valamilyen fogalmából indulnak ki. Gilligan gondoskodás-, Boltanski agapé-fogalma feltételezi egy olyan univerzális emberi készség létezését, amely lehetővé teszi, hogy egy interakcióban az egyik résztvevő saját hatalmi pozíciójától és előzetes elképzeléseitől függetlenül a másikat mint önmagában való, saját vágyakkal, szükségletekkel, élethelyzettel rendelkező egyént érzékelje (Boltanski 1990, Gilligan 1982).

A másikhoz való gondoskodó odafordulás, szeretet, agapé, intimitás olyan relációk, amelyek az empátián, a szoros érzelmi, sőt testi kapcsolaton keresztül a támogatás címzettjének perspektívájához, így az szolidaritás-megvonás tapasztalatához is hozzáférést engednek. Így a másik szenvedésének csökkentésére irányuló vágy egy olyan eszközként működhetnek, amelynek segítségével az elismerés csorbult viszonyai, a szolidaritás-megvonások különféle formái a támogatók számára is láthatóvá és így alakíthatóvá válnak.

Hogyan jönnek létre és maradnak fenn az intimitás terei a segítő-segített viszonyokban?

- Milyen szerepet játszanak ebben a programok intézményes gyakorlatai?
- Az egyéni cselekvések hogyan mélyítik el a gondoskodás és intimitás viszonyait?
- Milyen következményekkel jár ez a támogató-támogatott közös cselekvésekre, a segítség aktuális tartalmára, az adományokra?

A gondoskodás és intimitás működésében mi történik a nemzeti ideológiával?

- Milyen tudások, ideológiák, diskurzusok vannak jelen e terekben? A nemzetről, magyarságról szóló narratívák hogyan jelennek meg és alakulnak át e terekben?

- Milyen következményekkel jár az intimitás a segítési szándék az “érdemesség”, a kötelékek megalkotásában? Milyen következményekkel jár a programok céljainak újrafogalmazásában?

II. Felhasznált módszerek

A kutatás során vizsgált kérdések megválaszolásához elsősorban a cselekvők önmagukra és másokra vonatkozó jelentéseinek megismerésére volt szükség. Ennek megfelelően a terepmunka során különböző kvalitatív adatokra és elemzési technikákra támaszkodtam: félig strukturált interjúkra, résztvevő megfigyelésre, dokumentumelemzésre és mindezekből készült esettanulmányokra.

A kutatás egyik fő empirikus bázisát a félig strukturált életvilág-interjúk képezik. (Kvale 2005) Ezeket főként az egyénileg konstruált jelentések megértésének terepeként kezeltem. Kiolvasható volt belőlük a megszólalónak segítsérről, a célcsoportról, a célokról és megvalósításról alkotott saját elképzelései – a diskurzusokat és egyéni tapasztalatokat tükröző narratívák. Kisebb részben ugyanakkor az interjúk az interakciókban a jelentésekről folyó egyezkedéseknek is lenyomatát adták.

A résztvevő megfigyelés alkalmas a segítési helyzetek, folyamatok közvetlen követésére. A spontán beszédesemények és interakciók, a rítusok, a fontos kollektív események, az ismétlődő, rutinszerű, a magától értetődő, mindennapi élethez tartozó események megfigyelése tartozott ide. (Feischmidt 2007) Ezek mind ahhoz vittek közelebb, hogy a résztvevők saját perspektíváihoz hozzáférjek „a maguk természetes közegében”, azaz a kutatási szándék torzító hatását minél inkább kivonva a kutatási helyzetből. Nem utolsó sorban a résztvevő megfigyelések tették lehetővé, hogy a szereplők által nem reflektált gyakorlatokat, eseményeket, dinamikákat is megpillanthassam. A megfigyeléseket terepnaplóban rögzítettem. Ebben igyekeztem rekonstruálni a cselekvéseket, a párbeszédet, az adott interakcióban résztvevők

helyzetről alkotott spontán interpretációit, egymásra adott reakcióit. A gyakorlatokon és beszéden kívül fokozott figyelemmel követtem az érzelmi állapotokat, gesztusokat, a testi reakciókat is. Az interakciók leírásához hozzátartozott a tárgyi környezet, a helyszínek rekonstruálása.

A támogatókkal készült interjúk képezték az alapját a szelekcióról, érdemességről, felelősségről szóló narratívák szisztematikus elemzésének. Ugyanakkor az interakciókban az érdemesség képzei megkérdőjeleződéséhez vezető elakadások, problematikus helyzetek, az interakciókban születő ambivalenciák, feszültségek, azok feloldásának stratégiái, az értelmi és érzelmi reakciók követéséhez a résztvevő megfigyelésekre is jelentősen támaszkodtam.

A résztvevő megfigyelések jelentősége ugyanakkor a támogató-támogatott viszony, hatalmi aszimmetriák: cselekvési terek kölcsönös egymásra hatása és az elismerés-viszonyok magját alkotó érzelmi reakciók követése esetében volt a legnagyobb. A személyesség, a gondoskodás intim viszonyai, a test ebben játszott szerepe e módszer nélkül sokkal kevésbé lett volna hozzáférhető.

A hatalmi aszimmetriák, elismerés-viszonyok, elismerés megvonás működésének támogatott perspektíváit, azon belül főként az ellenállás stratégiáinak megértését a támogatottakkal készült interjúk is nagyban segítették. Így váltak elérhetővé és láthatóvá olyan jelentések is, amelyeket egy stratégiai cselekvés részeként a támogató-támogatott közös interakciós teréből utóbbiak elrejteni szántak.

A feltett kérdéseket négy önkéntes szerveződésben vizsgáltam. Hármat ezek közül egy közép- vagy általános iskola tanárai, jelenlegi és volt diákjai, a diákok szülei működtetnek. A három iskola közül kettő egyházi, egy világi; egy budapesti, kettő pedig budapest-környéki város iskolája. A három iskolai program közül az egyik formálisan is bejegyzett, közhasznú alapítvány formájában működik, a másik kettő informális szerveződés. A támogatott kategóriák kárpátaljai magyarok, kárpátaljai magyar anyanyelvű cigányok, moldvai csángók, és határon túli magyarok – a budapesti program ezek közül többet is kijelöl. A budapesti programot a rendszerváltás után alapították (formális szervezetetté később alakult), a másik két iskolai program a 2000-es években szervezte meg az első akcióját.

A három iskolai programhoz képest, amelyekben évente nagyságrendileg legfeljebb 100 önkéntes tevékenykedik, jóval nagyobb a negyedik kiválasztott program. Ez a moldvai csángók magyaroktatását támogatja (főként) magyarországi keresztszülők verbuválásával, akik pénzadományokkal támogatják a programot, keresztyerekeiket és családjukat pedig személyesen is segítik. A programban résztvevő keresztszülőket egy közhasznú egyesület igyekszik összefogni.

	Budapesti program	Budaörsi program	Szentendrei program	Keresztszülő program
Célok (nonprofit regiszter, vagy saját honlap rövid leírása alapján)	<i>magyar nyelvtanulás támogatása, oktatás, kulturális támogatás</i>	<i>testvériskolai kapcsolat, oktatás, kulturális kapcsolat</i>	<i>katolikus misszió, oktatás</i>	<i>Keresztszülőség népszerűsítése, kapcsolatépítés, magyar nyelvű oktatás és hitgyakorlás támogatása, szociális támogatás</i>
Célközösség kategóriák	<i>Határon túli magyarok, kárpátaljai magyarok, csángók</i>	<i>Kárpátaljai magyarok</i>	<i>Kárpátaljai magyar anyanyelvű cigányok</i>	<i>Moldvai csángók</i>
Intézményes háttér (A kutatás idejében)	<i>Budapesti gimnázium</i>	<i>Budaörsi egyházi általános iskola</i>	<i>Szentendrei egyházi középiskola</i>	<i>Moldvai magyaroktatást koordináló civil szervezet</i>
Szervezeti forma	<i>Közhasznú alapítvány</i>	<i>Nem bejegyzett</i>	<i>Nem bejegyzett</i>	<i>Közhasznú Egyesület</i>
Szervezők, önkéntesek száma (egy évben)	<i><100</i>	<i><50</i>	<i><50</i>	<i>Több száz</i>
Tevékenység kezdete	<i>1989-1990</i>	<i>2009</i>	<i>2006</i>	<i>2000</i>

1.táblázat: A kutatásba bevont programok

III. Eredmények

III.1. A segítség ideológiai és újratermelése

A nemzeti megmaradásnak, és a magyarság „megmentésének” ideológiája a négyből három program ideológiai vázának legfontosabb pillére, amelynek újraírása és megerősítése rítusokon és a mindennapi beszéden keresztül egyaránt megtörténik.

A „mentés” ideológiáját alkotó toposzok: a kisebbségi magyar kultúra eredeti, autentikus, hagyományos minősége; e kultúra/közösség veszélyeztetettsége a többségi állam/kultúra részéről; a kisebbség e veszéllyel szembeszálló aktív, tudatos, hősi küzdelme, és legfőképpen az anyaország felelőssége e harc támogatásában mindhárom programban megjelennek. (Ezen ideológiák működéséről általánosabb lásd Tánzos 2001, Peti 2006, Feischmidt 2005, Kürti 2002) A kultúra terén értelmezett hiányokhoz, szükségletekhez, szenvedésekhez többnyire az érdemesség partikularista, etnocentrikus elképzelései kapcsolódnak, ugyanakkor nem ritka, hogy univerzalista érdemesség-elképzelésekkel, így az igazságosságra épülő kisebbségi-emberi jogi ideológiával, vagy a „sokszínűség” értékére épülő kulturális örökségvédelem ideológiájával is alá van dűcolva.

Ugyanakkor a nemzeti megmaradás mellett számos egyéb ideológia és elképzelés támogatja a jótékonykodást e négy programban. Kevésbé látható, kevésbé performált, ritualizált és elbeszél formában, és sokkal inkább a diszpozíciók, habitusok, magától értetődő gyakorlatok szintjén a modernizációs lejtőbe ágyazott szegénység is a hiányok egy fontos formája. Ehhez a szegénységhez többféle érdemesség is van rendelve: amellet, hogy a nemzeti megmaradás keretezésébe is visszailleszhető, a keresztény karitás univerzalista ideológiájához, a „hátrányos helyzet” szociálpolitikai baloldali diskurzusához, vagy különféle komunitárius szolidaritás-elképzelésekhez is jól kapcsolható. A segítségre való érdemesség támaszkodni tud a segítettek idealizálásának nem csak nemzeti, hanem de-nacionalizált formáira is: az autenticitás által a segítségre érdemesek kijelölése egyben egy modernizáció-kritika megfogalmazását is jelenti. Az érdemesség megalapozásának egy fontos hivatkozási

pontja a „gyerek”: e kategória a hátrányos helyzet, a vallási diskurzusok és a nemzeti ideológia keretein belül is elmélyíti az érdemességet, kijelölve a „sui generis” segítségre méltók csoportját.

A jótékonyosság interakcióiban ezek a toposzok megkérdőjeleződnek.

A segítő-segített találkozások kontextusában a nemzeti megmaradás ideológiája egyik legfőbb tulajdonsága a flexibilitás, az inkonzisztenciák inkorporálásának képessége, az, hogy a találkozásokban termelődő, a mitológiát potenciálisan kikezdő másság-tapasztalatokat be tudja fogadni, magába tudja olvasztani. Így a hiányokról és érdemességről alkotott elképzelések rekonstruálhatók lesznek, és a jótékonyosság konceptualizálása számára relevánsak maradhatnak.

Az ideológiai sokrétűség emellett lehetővé teszi, hogy a hangsúlyok áthelyezésével, másfajta keretek előtérbe mozdításával a segítség elképzelései és a tapasztalatok koherenciája helyreállítható, és közben a segítség folyamata legitim, indokolható legyen. Ez azt jelenti, hogy a jótékonykodásban való részvétel párhuzamosan vezet a nemzeti megmaradás ideológiájának újraírásához, másrészt pedig a szegénység és a szociális jellegű segítség iránti elköteleződéshez, annak előtérbe kerüléséhez, hangsúlyosabbá válásához.

Ebben a folyamatban a különféle ideológiák, jelentések, szimbólumok nem pusztán habituálisan, gyakorlat-szerűen termelődnek újra, hanem „értelmezési krízisekben”, amelyek a résztvevőktől értelmezési-kognitív és érzelmi munkát egyaránt követelnek.

Mindeközben rámutatunk az érdemesség koncepcióinak jelentőségére is. Arra, hogy amennyiben nem áll egy sokrétű és gazdag ideológiai arzenál az önkéntesek, jótékonykodók rendelkezésére, a hiányok önmagukban, a találkozásokban generált másság-tapasztalatok kontextusában nem tudják garantálni a segítő figyelem és segítő gyakorlatok fenntartását.

III.2. Az elismerés korlátai és lehetőségei

Az elismerés-megvonás egy formája, a honneth-i szolidaritás az általunk vizsgált támogató-támogatott interakciók központi tétje. E találkozási helyzetekben e szolidaritás megvonásának két fő formája rajzolódik ki. A jótékonyosság ideológiai hátterében a civilizációs diskurzusok egy hierarchiát állítanak fel, amely a

támogatottakat e hierarchiák mentén kevésbé értékesnek, fejletlennek, elmaradottnak ítéli. (E diskurzus működéséről más terepeken lásd Melegh 2006). A Másság e leértékelő gesztusait a címzettek is érzékelik, e találkozási helyzetekben a szégyen, zavar, frusztráció bénító érzéseit élik át.

A szolidaritás-megvonás egy másik forrása, ha a segítség ideológiájának kollektív, címzettekre vonatkozó kategóriái ugyan akár fel is értékelik őket, de ezt a felértékelést a címzettek nem akként értik, mert e találkozási helyzetekben önzonosságuk – akár egyénként, akár közösségként – nem e kategóriák szerint szerveződik. A jótékony interakciókat ilyenkor a támogatott által nem osztott és ismert elvek, célok, gyakorlatok szervezik, így azok episztemológiai erőszakként írhatóak le. Ez a tendencia ismerhető fel a moldvai csángók, vagy kárpátaljai nyelvvaltó közösségek támogatásában, számukra a jótékony ideológiájának nemzeti, magyarságmentésről szóló rétege nem tud a szolidaritás mint elismerés alapjává válni.

A támogatás címzettjei, akik nem fogadják el az elismerés-megvonás e helyzetait, vagy azok fenyegetését, például mert anyagilag nincsenek olyan mértékben ráutalva a segítségre, kilépnek e relációkból. A támogatás címzettjei közül azok maradnak a programban, akik az elismerés-megvonás e különböző formáit, helyzetait, veszélyeit részben elfogadják, cserébe azokért az anyagi erőforrásokért, amelyek így a jótékony során eljutnak hozzájuk. Az elismerés-megvonás és fenyegettség elviselése mellett ők ugyanakkor az elismerésért is küzdenek. Az elismerésért való küzdelem egyik formájában úgy próbálnak a támogató szemében „érdemessé” válni, hogy a támogatók értékesség-hierarchiáit nem kérdőjelezzik meg. A támogatottak a civilizációs lemaradás, fejletlenség pozíciója ellen nem csak a jótékonykodó tekintet ellenében küzdenek, hanem a fejlődés, modernizáció mindent átható diskurzusa nyomán a helyi életvilág is ezt várja el tőlük. A nemzeti diskurzusok differenciáltabban működnek: másképp ahol a magyarság megmaradásának a diskurzusai releváns, létező értelmezések, és azokban a nyelvvaltó közösségekben, ahol nem ismerik ezeket, vagy nem releváns számukra. A nemzeti azonosságról, a megmaradásról szóló jelentésréteg hangsúlyozása az előbbi közösségekben alkalmas lehet arra, hogy a civilizációs diskurzusok működését tompítsa, elfedje, az elismerés (honneth-i szolidaritás) viszonyait megteremtse. E tereken kívülről érkező

támogatottak közül sokan átveszik e diskurzusokat, belenevelődnek ezekbe – e hosszabb távú szubjektívációs folyamatokat csak felületesen érintettük, feltárásuk a dolgozat keretein túlnyúlik.

A támogatottak ugyanakkor az elismerésért harcolva nem csak igazodnak a támogatók perspektívájához, hanem alternatív értelmezési kereteket is megpróbálnak létrehozni e találkozások számára. Ilyen ellenállási stratégia a nemzeti diskurzusok explicit megkérdőjelezése. És ilyen eszköz a magyarországi támogatók vendéglátása, elszállásolása, amely a szolidaritás és önbecsülés alternatív tereit hozza létre, akár a civilizációs akár a nemzeti megmaradást hangsúlyozó diskurzusokkal szemben.

III.3. A gondoskodás és intimitás a jótékonyágban

A jótékonyág során a támogató és támogatott közösen a Boltanski által leírt agapémodell, a honneth-i szeretet és a feminista gondoskodásetika által leírt viszonyokhoz hasonló kapcsolatot hoznak létre. Ebben a részben azt néztük meg, hogy hogyan jön létre és milyen következményekkel jár e bensőséges személyes kapcsolatok kiépülése az általunk vizsgált jótékonyági programokban.

A jótékonyági intézmények, hogy a támogatókat a programok és az ideológiák iránt mélyebben elkötelezzék, e személyes kötődések kialakulását sokféle eszközzel segítik. Azt láttuk, hogy e kapcsolatok létrejötte olyan episztemológiai következményekkel is bír, amelyek mélységükben és összetettségükben túlmutatnak e szándékokon. Az intimitás, személyesség, a másik iránt érzett személyes felelősség, segítségi vágy egy másfajta hatalmi tér kiépülésével, a támogatott perspektívájának érvényesülésével járnak. A gondoskodás-viszony és az intimitás így alkalmas lesz arra, hogy az elismerés – honneth-i szolidaritás – megvonás korábbi részekben leírt helyzeteit tompítsa, sőt, felülírja. Másrészt a támogatók cselekvéseit irányító tudások átírását, a segítség újfajta elképzeléseit eredményezi.

A programok intézményesült gyakorlatai a gondoskodás viszonyait úgy alapozzák meg, hogy egyrészt építenek a nemzeti diskurzusok azon jelentésrétegeire, amelyek a nemzeti azonosságot, szolidaritást, kategóriákat a familiaritás fogalmain, metaforáin keresztül ragadják meg. Emellett a családi viszonyokat a közvetlenül kiosztott családi szerepeken keresztül is megidéznek. A programok emellett számos eszközzel segítik a

kapcsolatok személyessé tételét, azt hogy a támogatók és támogatottak egymást egyénként, individuusként ismerjék meg és fel: a kapcsolattartás megszervezése, a levelezés, szállásadás, vendégfogadás a támogatók és támogatottak otthonaiban mind ezt a célt szolgálják.

A gondoskodás és intimitás létrejöttét akadályozhatja a Mászág civilizatorikus diskurzusa valamint a nemzeti megmaradás ideológiája, amelyek a támogatottak identitását veszélyeztetik. Míg a programok intézményes szintjén e személyes kapcsolatokat fenyegető tendenciákra alig van reflexió, az egyéni cselekvők szintjén annál inkább. E találkozások során, az interakciókban, a közös cselekvések során e diskurzusok dekonstrukciójával, az ellenállás különféle formáival a támogatottak, de maguk a támogatók is a gondoskodás és intimitás lehetőségét igyekeznek megteremteni. A támogatók részéről ezt az ellenállást olvashatjuk ki a vendégeskedés „etikai kódexeiből”, amelyet főként a sokat utazó, a támogatottakat rendszeresen látogató önkéntesek dolgoznak ki maguk számára. A nemzeti diskurzusok kimozdításának, dekonstrukciójának önkéntesek, támogatók által gyakorolt gesztusai szintén a bensőségeset szolgálják. Főként a támogató nők és támogatott lányok közt a „bújás”, a testi kapcsolat, az ölelések, babusgatások az intimitás és gondoskodás megteremtésének egyik legfontosabb eszköze.

A bensőséges kapcsolatokban létrejövő empatis odafordulás eredményeként a támogató-támogatott viszonyban a közös cselekvéseket orientáló tudások átíródnak, a közös cselekvések átalakulnak. A nemzeti megmaradás diskurzusai háttérbe szorulnak, hogy – néha kisebb mértékben, máskor szinte kizárólagosan - helyet adjanak a támogatottak perspektívájának, azonosulásainak, vágyainak, amelyek főként az iskolázás és munkavállalás lehetőségeiről, kényszereiről, a hétköznapi boldogulásról szólnak.

Az ajándékok, adományok, a segítség gyakorlatai jól tükrözik, ahogy az empatis odafordulás során a támogató-támogatott relációban az utóbbi perspektívája érvényességet nyer. A kapcsolat átalakulása, az újfajta tudások születése azzal is jár, hogy az érdemesség, értékesség, segítségre méltónak levés kritériumai átalakulnak. Egyrészt, ahogy a személyes kapcsolat önálló jogán megszilárdul, a csoportjellemzők, a kollektív kategóriák jelentősége elhalványul. Másrészt az érdemesség olyan

kritériumai kerülnek előtérbe, amelyek a támogatott életvilágának tájékozódási pontjait alkotják.

Mindennek egyik következménye lehet, hogy a támogató-támogatott viszony mint bináris kapcsolat leválik a program ideológiai teréről, érintetlenül hagyva az utóbbit. Ugyanakkor az is bekövetkezhet, hogy a koherenciára törekvő támogató különféle módokon megpróbálhatja ezeket az ellentmondó tudásokat összedolgozni, újfajta narratívákat alkotva a támogatókról-támogatottakról, és tágabban a programról, a jótékony céljairól és segítő gyakorlatokról. A program központi ideológiája – az érintett támogató számára legalábbis - megkérdőjeleződhet: nem csak a siker lehetősége, az eszközök helyessége, de a célok relevanciája is. A segítő gyakorlatok ekkor episztemológiai csatornákként kezdenek működni, tudások keveredésének és újfajta tudások születésének potenciáljával ruházzák fel e programokat.

IV. Hivatkozások

- Bárdi N., Misovicz T.: A kisebbségi magyar közösségek támogatásának politikája, in: Bitskey B.: *Határon túli magyarság a 21. Században*, Köztársasági Elnöki Hivatal, 2010
- Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- Boltanski, L.: *L'amour et la justice comme compétences*, Paris, Métailié, 1990
- Bourdieu, P.: *A gyakorlati észjárás, A társadalmi cselekvés elméletéről*, Napvilág Kiadó, 2002
- Brubaker, R., Feischmidt M. Fox, J. and Grancea, L. *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. 2006. Princeton University Press.
- Carter, S.: "Mobilising generosity, framing geopolitics: Narrating crisis in the homeland through diasporic media". *Geoforum*, 2007, 38(6): p. 1103—12.
- Eriksen, T. H.: *Etnicitás és nacionalizmus*, Gondolat Kiadó, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest-Pécs, 2008
- Eriksen, T. H.: The cultural contexts of ethnic differences, *Man*, 26/1, 1991, <http://dx.doi.org/10.2307/2803478>
- Feischmidt M. "Az antropológiai terepmunka módszerei", in: Feischmidt M. (szerk.): *Kvalitatív módszerek az empirikus társadalom- és kultúrakutatásban*. http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=834&tip=0
- Feischmidt M.: „A magyar nacionalizmus autenticitás-diskurzusainak szimbolikus térfoglalása Erdélyben”, in: Feischmidt Margit: *Erdély-(de)konstrukciók. Tanulmányok*. Néprajzi Múzeum - PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest - Pécs, 2005
- Flores, R. (2013) "When Charity Does Not Begin at Home: Exploring the British Socioemotional Economy of Compassion", *Sociological Research Online*,

- 18(1). <<http://www.socresonline.org.uk/18/1/17.html>>, <http://dx.doi.org/10.5153/sro.2874>
- Fox, J.- Miller-Idriss, C.: „Everyday Nationhood”, *Ethnicities* 8.4 2008. <http://dx.doi.org/10.1177/1468796808088925>
- Fraser, N., Honneth, A.: *Redistribution or recognition? A philosophical exchange*, London: Verso, 2003.
- Geertz, C. (1994): Az ideológia mint kulturális rendszer In *Clifford Geertz: Az értelmezés hatalma: Antropológiai írások*. 22-62. Budapest: Századvég Kiadó.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Heron, B.: *Desire for Development – Whiteness, Gender and the Helping Imperative*, Wilfrid Laurier University Press, 2007
- Honneth, A.: “Integrity and Disrespect, Principles of a Conception of Morality Based on the Theory of Recognition”, *Political Theory*, VI. 20 No. 2, 1992, 187-201. <http://dx.doi.org/10.1177/0090591792020002001>
- Honneth, A.: *The struggle for recognition: the moral grammar of social conflicts*, Cambridge, Mass: Polity Press, 1995.
- Hustinx, L. and Lammertyn, F. (2003) ‘Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective’, *Voluntas* 14(2): 167–87.
- Kapoor, I., "Participatory Development, Complicity and Desire, " *Third World Quarterly* 26.8 (2005): 1203-1220, <http://dx.doi.org/10.1080/01436590500336849>
- Kvale, S.: *Az interjú – Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*, Budapest: Jósöveg, 2005.
- Lainer-Vos, D.: *Sinews of the Nation: Constructing Irish and Zionist Bonds in the United States*. 2013, Cambridge, UK: Polity Press.
- Melegh A. (2006): *On the East/West Slope. Globalization, Nationalism, Racism and Discourses on Central and Eastern Europe*. CEU Press, New York, Budapest.
- Peti L.: „Identitásmodelláló tényezők a moldvai csángó falvakban”. *Tabula* 8 (2). Budapest. 2005
- Salamon, L: *The State of Nonprofit America*, Brookings, Washington, 2012
- Silk, J. (1998) “Caring at a distance”, *Philosophy & Geography*, 1:2, p. 165-182, <http://dx.doi.org/10.1080/13668799808573643>
- Spivak, G. C.: "Can the Subaltern Speak?", in: Ed. C. Nelson and L. Grossberg. *Marxism and the Interpretation of Culture*. Urbana: University of Illinois, 1988. 271-313.
- Wuthnow, R.: *Acts of Compassion: Caring for Others and Helping Ourselves*, Princeton University Press, 1991.

V. A témában megjelent saját publikációk

- Zakariás I.: „The Production of Solidarity: A Case Study of Voluntary School Programs of Ethnic Kin Support” In: Kleres Jochen; Yvonne Albrecht (eds.) *Die Ambivalenz der Gefühle: Über die verbindende und widersprüchliche Sozialität von Emotionen*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2015. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-658-01654-8_8
- Zakariás I.: “A jótékonyág nemzetiesítése iskolai programokban.” In Feischmidt Margit –Glózer Rita –Ilyés Zoltán –Kasznár Kata –Zakariás Ildikó: *Mindennapi*

nacionalizmus. Nemzetdiskurzusok és a nacionalizmus populáris kultúrája Magyarországon. L'Harmattan, Budapest, 2014.

Zakariás I.: "Kultúramentés és szociális segítés – Esettanulmány egy határon túli magyarokat segítő iskolai mozgalomról", *Café Babel*, 2013, 70.

Zakariás I.: "Jótékonyág nemzeti keretben - csángómentés Moldvában", *AnBlok*, 2011. (5.)